

ІННОВАЦІЙНО-КОГНІТИВНА СКЛАДОВА ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Modern reforms in the professional education system emphasize the importance of developing a project culture in vocational teachers, which enables innovative transformation of reality at the personal and social levels through project-based activities. The development of a project culture in vocational teacher is based on understanding the cultural heritage of the past and using the best pedagogical practices in designing contemporary professional education in the context of the sociocultural context. To improve their own project culture, a vocational teacher must systematically master new knowledge and experience, which is defined in the structure of the studied concept by the innovative-cognitive component.

It is substantiated that the innovative-cognitive component of the project culture of a vocational teacher integrates the content of basic professional knowledge (requirements for planning and implementing the educational process; methods and forms of self-education activities; content and types of methodological work; essence and types of experimental work; types, forms, and methods of career guidance work; features and prospects of career development in the field; criteria and ways of diagnosing professional development); professional knowledge regarding project-based activities (the essence, methods, and stages of project-based activities; regulatory and methodological documents for the development of professional and educational standards/programs for professions/specialties; algorithms for designing teaching and upbringing methods; requirements for designing innovative educational (pedagogical and teaching) technologies; grant programs, national and international projects in the field of education and partnership; the procedure for preparing documentation for participation in projects in the field of education and partnership) and innovative knowledge about project organization and management (project pedagogical management, fundraising, networking, partnership and standardization, pedagogical marketing, educational logistics, monitoring, etc.).

Пріоритетним напрямом реалізації державної політики у сфері професійної освіти є її інноваційний розвиток, еволюція якого ґрунтується на принципах євроінтеграції, полікультурності, партнерства і співробітництва, цифровізації тощо. Створення та утвердження освітніх інновацій, зокрема у сфері професійної освіти, здійснюється зусиллями педагогічних працівників, які здатні творчо мислити, генерувати нові ідеї, ініціювати зміни, визначати траєкторію особистого професійного розвитку та провадити в подальшому діяльність, що спрямована на створення або удосконалення технологій, виробів відповідних змінним умовам, розроблення нових підходів до реалізації соціальних послуг, їх адаптації до актуальних вимог суспільства [1, 400]. В основі інноваційного перетворення дійсності на особистісному та соціальному рівнях є проєктна діяльність, що передбачає реалізацію інноваційних проєктів шляхом

застосування комплексу знань, методів та заходів, необхідних для розроблення, створення та реалізації інновацій. Результат інноваційної перетворювальної діяльності у сфері професійної освіти залежить від рівня сформованості у суб'єктів такої діяльності проектної культури, що є взаємозалежною із педагогічною та професійною культурами та забезпечує їх творчо-інноваційне збагачення. Водночас, така діяльність ґрунтується на усвідомленні надбань минулого й розумінні змісту та вимог сучасного соціокультурного контексту. Означене зумовлює необхідність системного професійного розвитку педагога професійного навчання шляхом системного «нароцування» нових знань і досвіду для розвитку й удосконалення власної проектної культури. У нашому розумінні, «*проектна культура педагогів професійного навчання*» – це усвідомлена та морально відповідна поліфункціональна властивість особистості, що уможливорює проектування власної траєкторії професійного розвитку на рефлексивній основі та забезпечує створення, реалізацію й оцінювання творчо-інноваційних освітніх проектів різних рівнів і в змінних умовах, спрямованих на розв'язання стратегічних завдань освітньої галузі та якісної професійної підготовки здобувачів освіти. Для дієвого вираження проектної культури педагог професійного навчання має володіти системою інноваційно-когнітивних знань, які детермінують успішне здійснення інноваційної перетворювальної діяльності у сфері професійної освіти.

У структурному контексті проектної культури педагога професійного навчання, який визначається мотиваційно-ціннісною, інноваційно-когнітивною, проектувально-діяльнісною та особистісно-рефлексивною складовими, власне інноваційно-когнітивна складова відображає особливий зміст проектної культури, що інтегрує розуміння емпіричних знань, фактів та уявлень, теоретичних (концептуальні, методологічні) та інноваційних знань. Знання – це осмислена та засвоєна суб'єктом інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності [10].

Емпіричні та теоретичні знання педагога професійного навчання визначаємо як базові професійні знання, що характеризують його обізнаність у галузі філософії, культурології, акмеології, психопедагогіки, законодавства, права та інтелектуальної власності, а також розуміння можливостей та особливостей їх практичного використання у контексті соціально-економічної та етичної місії педагогічного працівника. Ці знання набуваються у процесі здобуття освітньої кваліфікації, рівень їх опанування підтверджується присвоєнням відповідної професійної кваліфікації, що засвідчує наявність у них науково-педагогічних, методичних, фахових знань щодо планування та здійснення освітнього процесу; самоосвітньої діяльності; методичної та експериментальної роботи; профорієнтаційної роботи та професійного розвитку.

Одним із напрямів інноваційного розвитку професійної освіти є становлення педагога нового типу, який здатний вирішувати коло значущих освітніх та педагогічних проблем ХХІ століття. Базові професійні знання у цьому контексті є визначальними, але недостатніми для здійснення ефективної інноваційної перетворювальної діяльності. Суспільство усе більше сьогодні переконується у тому, що усі предмети, необхідні для життя, а також життєві ситуації окремої особистості чи соціальної групи є результатом певного проектування. Адже і розроблення та реалізація інноваційних програм розвитку соціокультурної (політика, громадянське суспільство, культура),

соціальної сфер (освіта, охорона здоров'я та ін.) та економіки (ринок праці і виробництва) ґрунтуються на використанні метатехнології проектування.

Цілком зрозуміло, що сучасний педагог професійного навчання має володіти знаннями щодо проектування власної життєдіяльності, створення та управління проектами найрізноманітніших програм, методичними знаннями щодо освітнього, педагогічного проектування та навчальних проєктів. У контексті розвитку проєктної культури педагогів професійного такими інноваційними знаннями є ті, які забезпечують власне процес проектування, управління ним та аналіз результатів.

Базові професійні знання інноваційно-когнітивного компоненту інтегруються із необхідними професійними знаннями, визначеними у змісті професійного стандарту «Педагог професійного навчання».

За ініціатииви Інституту професійної освіти НАПН України упродовж 2022 р. здійснювалася робота щодо оновлення змісту професійного стандарту «Педагог професійного навчання». Цей професійний стандарт затверджено, схвалено рішенням Національного агентства кваліфікацій та внесено до реєстру. Актуальність оновлення цього професійного стандарту зумовлювалась тим, що усталена методологія підготовки майбутніх педагогів у закладах вищої освіти та у міжкурсовий період підвищення кваліфікації недостатньо спрямована на забезпечення їх підготовленості до здійснення професійної діяльності з урахуванням інноваційно-когнітивного та проєктувально-діяльнісного складників проєктної культури, зміст яких є відповідним техніко-технологічним змінам, структурно-змістовим інноваційним перетворенням системи професійної освіти.

Зміст професійного стандарту «Педагог професійного навчання» доповнено трудовою функцією «Здійснення проєктної діяльності», що розкривається через такі трудові дії (професійні компетентності): «здатність до проєктної діяльності у сфері освіти», «здатність реалізовувати національні та міжнародні проєкти у сфері освіти та партнерства» [13]. Знаннями, які розкривають означені компетентності є: суть, методи та етапи проєктної діяльності; нормативно-правові та методичні документи з розроблення професійних, освітніх стандартів/ програм з професій/ спеціальностей; алгоритми проектування методик навчання та виховання; вимоги до проектування інноваційних педагогічних технологій; грантові програми, національні та міжнародні проєкти у сфері освіти та партнерства; порядок оформлення документації на участь у проєктах у сфері освіти та партнерства [13].

Аргументованість саме таких знань підтверджується результатами громадського обговорення проєкту професійного стандарту з дотриманням вимог п. 16 «Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів» [12], яке тривало в період з 18 серпня по 18 вересня 2022 р. До обговорення долучилися дев'ять організацій та установ, зокрема: представники Міністерства освіти і науки України, Профспілки працівників освіти і науки України, Української інженерно-педагогічної академії, Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Навчально (науково)-методичних центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти у Дніпропетровській, Закарпатській, Миколаївській, Черкаській та Чернівецькій областях. На засіданнях робочої групи [15], склад якої затверджений наказом директора Інституту професійної освіти НАПН України (№25/1 ОД від 02.06.2022 р.), було розг-

лянуто пропозиції щодо уточнення змісту проєкту стандарту, у тому числі й дескрипторів трудової функції «Здійснення проєктної діяльності».

Інноваційно-знанневий потенціал кожного учасника освітнього процесу впливає на інноваційний поступ закладу освіти в цілому, а процеси такого розвитку характеризуються проєктністю не тільки у межах здійснення професійної підготовки у закладі професійної освіти, а проявляються у більш ширшому масштабуванні організації та управлінням цими процесами.

Відтак, інноваційно-когнітивний компонент проєктної культури розвивається через сучасні знання про проєктний (педагогічний) менеджмент, фандрайзинг, нетворкінг, партнерство та стандартизацію, педагогічний маркетинг, освітню логістику, моніторинг тощо.

Педагогічний менеджмент, як «цілеспрямований вплив на колектив працівників або окремих виконавців з метою виконання поставлених завдань та досягнення визначених цілей» [4, 11], характеризується проєктністю у сфері освіти та в окремих її підсистемах такими показниками: знання принципів і методів управління, досвід управління. Принципи і методи управління інтегрують знання щодо планування, організації, складання графіків роботи, контролю за реалізацією етапів проєкту, управління розвитком проєкту відповідно до мети, аналіз результатів. Досвід управління – це знання щодо застосування управлінських умінь організації діяльності людей для досягнення цілей організації у конкретних умовах [17, 130–131]. Якісний результат проєктного педагогічного менеджменту відкриває нові можливості щодо покращення інфраструктури закладу освіти та впровадження новітніх технологій в освітній процес. Проєктний педагогічний менеджмент передбачає активізацію потенціалу проєктної культури педагогічних працівників щодо створення робочих груп з пошуку грантових програм та написання проєктів. Педагоги професійного навчання, як носії проєктної культури, виконують певні управлінські функції у педагогічній діяльності, змінюючи свою роль із «транслятора знань» на організатора, наставника, тренера, експерта. Відтак, знання педагогічного проєктного менеджменту імплементуються в процеси самоуправління, управління та розвиток підсистемами (методичні, циклові комісії, творчі групи та ін.) та управління групами здобувачів освіти з метою забезпечення їх соціалізації та професійної реалізації. Однак, показники розвитку таких інноваційних освітніх проєктів у системі професійної освіти ще є доволі низькими, що дає підстави розуміти, що проєктний педагогічний менеджмент не є системним та потребує додаткової підготовки адміністрації та педагогічних працівників щодо опанування цими знаннями та отримання практичного досвіду розвитку проєктів.

Ще однією причиною низької проєктної активності як закладів професійної освіти, так і педагогів є відсутність фінансових стимулів та інших ресурсів (матеріальних, людських, цифрових тощо), які є необхідними для реалізації певного проєкту, але які не вдається забезпечити самостійно. Така ситуація свідчить про недостатню обізнаність педагогів із фандрайзинговою діяльністю та етичними принципами її здійснення. Фандрайзинг – «це професійна діяльність щодо мобілізації фінансових та інших ресурсів з різноманітних джерел для реалізації соціально значущих і науково-дослідних неприбуткових проєктів, яка вимагає спеціальних знань та навичок фанд-

райзера, що можуть вплинути на прийняття позитивного рішення донора» [18, 12]. Основними знаннями у такій діяльності є: етапи та форми фандрайзингу, фонди та гранти; планування фандрайзингової діяльності, формулювання стратегій та звернень; особливості підготовки звернень, клопотань, прохань, вдячних листів; способи комунікації з міжнародними організаціями та донорами; методи аналізу, оцінки та моніторингу та звітності по проєкту; методики роботи фандрайзера, способи збереження зв'язків та напрями розвитку проєкту після закінчення фінансування тощо.

Ефективність розвитку проєктної культури передбачає володіння знаннями з нетворкінгу – соціальна і професійна діяльність, спрямована на покращення навичок заводити нові знайомства задля ефективного вирішення певних життєвих чи професійних завдань. У такій діяльності важливими знаннями є: етика спілкування та взаємодії, у тому числі й міжкультурна; особливості створення портфоліо, знання презентації результатів своєї діяльності та самопрезентації, етика знайомства в Інтернеті, соціальних мережах, на ділових зустрічах, конференціях тощо; аналіз результатів взаємодії із учасниками нетворкінгу та виокремлення важливих контактів тощо. Нетворкінг є основою розвитку соціального та державно-приватного партнерства у реалізації проєктної діяльності за різними її видами. До інноваційних знань у структурі проєктної культури для реалізації педагогом професійного навчання цих напрямів відносимо: правові знання, норми законодавчих актів та нормативних документів, види партнерства, відповідальність сторін у партнерстві тощо. Нетворкінг та партнерство у розвитку проєктної культури сприяють створенню альянсів знань та компетентностей у контексті вузької проблематики чи масштабного проєкту.

У матеріалах «ЕРАЗМУС+ Керівництво до програми (Programme Guide)» обґрунтовано, що альянси знань чи альянси компетентностей функціонують як транснаціональні, структуровані та орієнтовані на результат проєкти для розвитку інновацій у сфері освіти та підприємництва, у сфері секторальної співпраці та ґрунтуються на принципах у міжгалузевого партнерства і співробітництва, міждисциплінарності. Спільні цілі таких альянсів спрямовані на досягнення взаємовигідних результатів, які, своєю чергою, є чіткими, реалістичними і забезпечують вирішення назрілих проблем. Альянси знань можуть функціонувати індивідуальному, організаційному та системному рівнях та забезпечувати коротко- і довгостроковий вплив на зацікавлену у вирішенні проблеми спільноту. Альянси знань орієнтовані на співпрацю між організаціями, які є членами альянсу, але в якості партнерів можуть бути залучені інші представники, якщо їх участь є важливою для успішної реалізації завдань проєкту [2].

Досвід створення широких транснаціональних альянсів знань можна імплементувати у створення конкретних та вузькоспрямованих альянсів. Наприклад, у контексті співпраці педагога професійного навчання із представниками ринку праці утворюється альянс з, що інтегрує знання про сучасні виробничі інновації у певній галузі, підприємництво, можливості для проходження учнями виробничої практики та працевлаштування, можливості стажування, можливості фандрайзингу та партнерства, можливості обміну досвідом та проведення спільних заходів тощо. Інший приклад: у процесі роботи педагога професійного навчання у творчих групах над професійними/освітніми стандартами формується альянс знань між роботодавцями, представниками інших закладів освіти, профспілок та громадських організацій та ін.

у контексті створення продукту відповідно до нормативних вимог та з урахуванням потреб учасників такої проєктної діяльності. Альянси знань у конкретному виді роботи переростають у альянси галузевих компетентностей, що спрямовані на визначення існуючих або нових потреб галузі ринку праці (сторона попиту) та стану системи професійної підготовки на всіх рівнях (сторона пропозиції). На основі такого аналізу розробляється шляхи удосконалення певних елементів досліджуваної системи у конкретній галузі. Діяльність таких альянсів відображається у експериментальній діяльності. Наприклад, у рамках реалізації програми експерименту «Вдосконалення професійної підготовки кухарів на основі компетентнісного підходу», що проводиться на базі Київського вищого професійного училища швейного та перукарського мистецтва і Вищого професійного училища № 33 м. Києва упродовж 2021–2023 рр., творчою групою (науковці Інституту професійної освіти НАПН України, педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти, шеф-кухари: Є. Клопотенко, І. Брагін, О. Полторейко та ін.) здійснюється проєктування робочих зошитів з предметів професійно-теоретичної підготовки для здобувачів освіти з професії «Кухар» з наступною їх апробацією; розроблені пропозиції щодо змін освітнього стандарту та оновлено структуру та зміст освітніх програм професійної підготовки майбутніх кухарів відповідно до сучасних трендів розвитку галузі ресторанного господарства.

Такі альянси галузевих компетентностей спрямовані на підтримку процесів розроблення та популяризації професійних стандартів та освітніх програм професійної підготовки, навчально-методичного забезпечення, методів навчання, методик та технологій навчання тощо, відповідно до результатів аналізу фактичного стану в конкретних секторах економіки [2]. Тому важливими у цьому контексті є знання про стандартизацію. Зміст поняття «стандартизація у сфері освіти» Ю. Вітренко визначає як «... діяльність, яка полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних та потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у сфері освіти» [1, 976]. У сфері професійної освіти технологічний концепт стандартизації передбачає створення системи компетентнісного професійного навчання майбутніх кваліфікованих фахівців за умови готовності педагогічних працівників до розроблення та вдосконалення професійних стандартів, державних освітніх стандартів з конкретних професій, освітніх програм, навчальних планів і програм, проєктування педагогічних технологій для ефективної реалізації стандартизованих вимог, здійснення моніторингу результатів досягнень [14, 264].

Система стандартизації у сфері професійної освіти розвивається за кількома взаємозалежними векторами. Першим вектором стандартизації професійної освіти є розроблення професійних стандартів відповідно до Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2022 р. №1453 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. №373») [12] та Методики розроблення професійних стандартів (2018) [8], а з 2023 року – відповідно до Методичних рекомендацій щодо розроблення професійних стандартів, схвалених рішенням Національного агентства

кваліфікацій, які спрямовані на надання практичних роз'яснень та методичної допомоги розробникам професійних стандартів [5]. 01 квітня 2022 р. Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування національної системи кваліфікацій» (2022), у якому, зокрема, визначається пріоритетність професійного стандарту щодо кваліфікаційної характеристики [6]. Як зазначено у Постанові Кабінету міністрів України «Про затвердження Державного стандарту професійної (професійно-технічної) освіти» – під час розроблення державних освітніх стандартів з конкретних професій використовуються професійні стандарти, а у разі їх відсутності – кваліфікаційні характеристики професій з урахуванням вимог/потреб ринку праці» [7]. Ця позиція вносить чіткість щодо наступного вектору – розроблення державних освітніх стандартів з конкретних професій, зокрема, відповідно означеної Постанови та на основі Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за компетентнісним підходом [9]. Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти визначає «вимоги до результатів навчання здобувачів освіти відповідного рівня, обов'язкових компетентностей, змісту професійної (професійно-технічної) освіти, освітнього рівня вступників, рівня кваліфікації випускника закладу професійної (професійно-технічної) освіти, загального обсягу навчального навантаження, переліку основних засобів навчання» [7].

Очікувані результати від якості реалізації першого та другого векторів стандартизації професійної освіти залежать від здатності та готовності педагогічних працівників проектувати зміст професійних та освітніх стандартів на засадах партнерства, створювати альянси знань та галузевих компетентностей із заінтересованими у розвитку людського капіталу суб'єктами. У цьому контексті визначається ще один вектор стандартизації – навчання розробників професійних та освітніх стандартів/освітніх програм професійної освіти, підвищення їхньої готовності до реалізації законодавчих інновацій [11].

Участь педагогів професійного навчання у розв'язанні цих завдань характеризує рівень сформованості інноваційно-когнітивного компоненту проектної культури щодо розуміння сучасних процесів стандартизації з наступною імплементацією цих знань у проектній діяльності з оновлення змісту професійної освіти. Важливими у цьому контексті є знання щодо забезпечення міжгалузевої комунікації та відповідальне управління освітніми проектами з орієнтацією на результат стандартизації змісту професійної освіти [3, 57].

Відтак актуалізується значення щодо розуміння вимог ринку праці до якісної підготовки фахівців, співвідношення між попитом на освітні послуги та пропозицією ринку праці щодо працевлаштування випускників. Означене актуалізує значення володіння педагогічними працівниками знаннями щодо педагогічного маркетингу задля проектування на рівні закладу освіти (педагогічний маркетинг) чи на рівні регіону чи держави в цілому (більш ширше – освітній маркетинг) таких освітніх інновацій, які були б конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг і користувалися попитом серед споживачів. Знання педагогічного маркетингу співвідносяться із комплексом принципів, методів, організаційних форм та технологічних прийомів здійснення освітнього процесу, який би характеризувався найвищою якістю та від-

повідав актуальним потребам користувачів цих освітніх послуг. Результатами проектування нових видів освітніх послуг на засадах маркетингових знань сьогодні спостерігаємо тенденції створення Центрив досконалості, освітніх хабів, навчально-практичних центрив, Центрив кар'єри та кваліфікаційних центрив. Змістовий контент для функціонування цих інноваційних типів закладів освіти створюють педагоги професійного навчання, а також реалізують відповідні послуги шляхом проектування цих процесів, а саме: розроблення освітніх програм, моделей навчання та підготовки, просування послуги (профорієнтація, дні відкритих дверей, реклама, адресні звернення, заходи тощо). Забезпечення якісного постачання освітніх послуг до цільової аудиторії передбачає наявність знань щодо освітньої логістики, що детермінується системою ринкових відносин, в яких функціонують та розвиваються інноваційні заклади освіти [16].

У цьому контексті необхідними є знання щодо здійснення моніторингових досліджень, зокрема, вивчення попиту на освітні послуги та потреб ринку праці у регіоні для забезпечення своєчасної та якісної підготовки фахівців, для організації виробничої практики, дуальної освіти, а також спеціальних моніторингових процесів діагностики якості освіти на зовнішньому та внутрішньому рівнях. Власне моніторинг передбачає проектування спеціально організованого процесу діагностування системи або її окремих компонентів, кінцевим результатом якого є висновок про стан об'єкта моніторингу (діяльності) та прогнозування його розвитку. Моніторингові дослідження передбачають внесення змін у хід реалізації діючого проекту, в якому моніторинг постає методом досягнення завдань проекту, а результат моніторингу – предметом створення наступного проекту. Проектування моніторингових досліджень передбачає наявність у педагогів професійного навчання знань щодо етапів проведення моніторингу та їх змісту, методів моніторингу, критеріїв та інструментарію створення діагностичних методик, методів аналізу даних, систематизації інформації та обробки отриманих результатів; способів узагальнення висновків та розроблення відповідних рекомендацій.

Таким чином, відповідно до інноваційних тенденцій розвитку професійної освіти, інноваційно-когнітивний компонент проектної культури педагога професійного навчання визначає сформованість базових професійних знань (вимоги до планування та здійснення освітнього процесу; методи та форми самоосвітньої діяльності; зміст та види методичної роботи; сутність та види експериментальної роботи; види, форми та методи профорієнтаційної роботи; особливості та перспективи кар'єрного розвитку в галузі; критерії та способи діагностування професійного розвитку); фахових знань щодо здійснення проектної діяльності (суть, методи та етапи проектної діяльності; нормативно-правові та методичні документи з розроблення професійних, освітніх стандартів/ програм з професій/ спеціальностей; алгоритми проектування методик навчання та виховання; вимоги до проектування інноваційних освітніх (педагогічних і навчальних) технологій; грантові програми, національні та міжнародні проекти у сфері освіти та партнерства; порядок оформлення документації на участь у проектах у сфері освіти та партнерства) [13], інноваційних знань щодо організації та управління проектами (проектний педагогічний менеджмент, фандрайзинг, нетво-

ркінг, партнерство та стандартизація, педагогічний маркетинг, освітня логістика, моніторинг тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія освіти / НАПН України; голов. ред. В.Г. Кремень; редкол.: О.І. Ляшенко та ін. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
2. ЕРАЗМУС+: Керівництво до програми (Programme Guide). 2018. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/ErasmusProgrammeGuide_V3_2018-UA-upd.pdf.
3. Кравець С.Г. Проектна культура педагогів у реалізації сучасних стратегій стандартизації професійної освіти. *Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 25-річчю НАПН України «Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, проблеми, перспективи»* (м. Київ-Ірпінь, 27 квітня 2017 р.) / за заг. ред. В.О. Радкевич, Л.М. Петренко; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України; Ірпінський держ. коледж економіки та права. Павлоград: ІМА-прес, 2017. С. 54–57.
4. Луначек В.Е. Педагогічний менеджмент: навчальний посібник / 2-ге вид., випр. Харків: Магістр, 2015. 512 с.
5. Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів. *Національне агентство кваліфікацій*. 2023. URL: <https://nqa.gov.ua/resource-center/metodicni-rekomendacii-sodo-rozroblenna-profesijnih-standartiv/>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування національної системи кваліфікацій: Закон України № 2179-IX від 01.04.2022. *Законодавство України* / ВР України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2179-20#Text>.
7. Про затвердження Державного стандарту професійної (професійно-технічної) освіти: Постанова Каб. міністрів України № 1077 від 20.10.2021. *Законодавство України* / ВР України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1077-2021-%D0%BF#Text>.
8. Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів: Наказ міністерства соціальної політики України № 74 від 22.01.2018. *Законодавство України* / ВР України: офіц. веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0165-18>.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів професійної (професійно-технічної) освіти за компетентнісним підходом: наказ МОН України № 216 від 17.02.2021. *Міністерство освіти і науки України*: офіц. сайт. URL: <http://surl.li/bxgux>.
10. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Каб. Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341. *Законодавство України* / ВР України: офіц. веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
11. Про затвердження плану заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016–2020 рр.: розпорядження Каб. Міністрів України від 14.12.2016 № 1077-р. *Законодавство України* / ВР України: офіц. веб-портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249663048>
12. Про затвердження Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів: Постанова Каб. Міністрів України від 31 трав. 2017 р. № 373.

Законодавство України / ВР України: офіц. веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF>.

13. Професійний стандарт «Педагог професійного навчання». Код професії: 3340. Наказ Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України від 29.12.2022 року № 38-ОД. *Національне агентство кваліфікацій*: сайт. URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/pedagog-profesijnogo-navcanna-2>

14. Радкевич В.О., Лузан П.Г., Кравець С.Г. Стандартизація професійної освіти в контексті євроінтеграційних процесів. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*: зб. наук. праць. Київ: Видавничий дім «Сам», 2017. С. 259–267.

15. Результати публічного громадського обговорення проекту професійного стандарту «Педагог професійного навчання». URL: <http://surl.li/fiwyw>

16. Рябова З.В. Маркетинг і логістика освітніх послуг. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2017. Вип. 4 (6). URL: <http://am.eor.by>.

17. Рябова З.В. Проектний менеджмент як технологія управління інноваційним розвитком навчального закладу. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Управління та адміністрування»*: зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 1(30). С. 125–135.

18. Чернявська О.В., Соколова А.М. Фандрайзинг: навч. посібник / 2-ге вид., з допрац. та допов. Київ: Алерта, 2015. 272 с.